

Ministerstvo životního prostředí ČR

Projekt VaV/610/03/03

Participativní management chráněných území – klíč k minimalizaci konfliktů mezi ochranou biodiverzity a socioekonomickým rozvojem místních komunit

Program: Životní prostředí a ochrana přírodních zdrojů - SM

Zpráva o postupu prací ke dni 30. září 2004

Hlavní řešitel:
Ústav ekologie krajiny AV ČR,
Na Sádkách 7, 370 05 České Budějovice

Spoluřešitel:
Ing. Karel Matějka, CSc. - IDS,
Na Komořsku 2175/2A, 143 00 Praha 4

České Budějovice
2004

Hodnocení přírodních podmínek participativního managementu

Podle přílohy č. 1 je obsahem druhé etapy řešení projektu:

- Určení indikátorů trvale udržitelného rozvoje biodiverzity (ekosystémů a krajiny) monitorujících limity využití krajiny a ekosystémů. Jeho jádrem bude systém bioindikátorů a bioindikace.

Stav řešení k 30. 9. 2004:

Příklady antropických vlivů na vegetaci byly sledovány ve dvou typech ekosystémů:

- Vycházelo se z předpokladu, že lesní společenstva jsou determinována především vývojem jejich stromové složky, která podléhá výrazným změnám. Změny byly sledovány na trvalých studijních plochách lokalizovaných na Šumavě v oblasti Trojmezí a v blízkosti vrcholu Boubín. Plochy byly založeny na počátku devadesátých let a byla na nich provedena řada šetření. Zatímco bylinná složka společenstev vykazuje minimální změny, (zdravotní) stav se dynamicky mění. Zatímco v průběhu devadesátých let docházelo ke zlepšování zdravotního stavu smrku (zvláště na lokalitě Trojmezí), v posledním roce (zřejmě díky extrémním klimatickým podmínkám) došlo k výraznému zhoršení stavu. Tato terénní šetření mají sloužit k zajištění lokalit, kde bude možné provádět integrovaný multidisciplinární výzkum - již zde probíhala šetření týkající se např. výživy dřevin, sledování vegetace, hub, složení půdního humusu a porovnání dalších biologicko-chemických vlastností půd. Metodika jejich sledování navazuje na základní metodiky mezinárodních projektů, zvláště pak projektu ICP-Forests pro sledování poškození lesů v Evropě. Současně je zajištěna i návaznost na další projekty (např. VaV/620/8/03 – Sledování dynamiky obnovy lesa v oblasti postižené kůrovcem v NP Šumava).

Současné systémy monitoringu v lesních ekosystémech se soustřeďují na zjišťování zdravotního stavu populace dřevin (lépe řečeno stromového patra) - takové systémy jsou založeny na celostátní úrovni (vlastní projekt ICP-Forests, systém ploch "TZP") a v jednotlivých regionech jsou doplněny lokálními sítěmi (například v NP Šumava spravuje síť ploch firma IFER, viz zpráva za projekt MŽP VaV/620/4/02 z roku 2003 "Monitoring a modelování reakce lesa na znečištění ovzduší a acidifikaci půd"; řada doplňkových monitoračních ploch byla založena rovněž v CHKO Křivoklátsko). Tyto systémy jsou doplněny plochami, kde je prováděn soustavnější výzkum - to zvláště ve vztahu k cyklům některých chemických prvků a k depozici. Pouze omezená pozornost se většinou věnuje studiu struktury (případně i funkce) vegetace a prakticky chybí navazující systém monitoringu pro jiné skupiny organismů (což nevylučuje existenci speciálních šetření zaměřených např. na houby, hmyz, savce aj.).

- Sledování stavu lučních ekosystémů bylo započato v oblasti Šumavy. V terénu byly nalezeny lokality, na nichž byl prováděn fytoocenologický výzkum před cca padesáti lety (viz Moravec, 1965). Na základě srovnání původního a současného materiálu bylo možné konstatovat, že došlo k obrovskému druhovému ochuzení rostlinných společenstev luk (především jako reakce na změnu hospodaření a/nebo vyloučení hospodaření). Na základě šetření bude navrhován systém monitoringu lučních a obdobných společenstev, který by měl být součástí návrhu integrovaného managementu jako jeho kontrolní součást. Některé další informace jsou zveřejněny na internetové adrese www.infodatasys.cz/grassland/sumava.htm.

V současnosti je rozpracováván obecný návrh metodiky pro hodnocení synantropizace (ruderalizace) společenstev. Předpokládáme, že tento systém umožní porovnání různých taxocenóz ("assemblages" sensu Fauth et al., 1996) v rámci jednoho ekosystému. Jeho základem je již dříve navržená metoda uveřejněná v publikaci Matějka, K. (1995): Ruderalization in the man-influenced forests. In K. Matějka (Ed.), Investigation of the forest ecosystems and of forest damage. (pp. 14-18). Praha: IDS.

Tento systém byl vyzkoušen jak pro vegetaci lesní, tak i pro louky. V současnosti jsou prováděny přípravy (především sběr materiálu) pro validaci metody pro společenstva hmyzu.

Systém indikátorů pro hodnocení stavu krajiny a ekosystémů je navržen pro modelové skupiny epigeických bezobratlých (brouci, pavouci). V současnosti je rozpracován systém bioindikátorů pro denní motýly a vyšší rostliny na základě doporučení Prof. Jeníka.

Limity využití ekosystémů byly zatím určeny pro modelové skupiny biodiverzity v modelových biotopech a krajinných segmentech Šumavy (pravý a levý břeh Lipna) a Třeboňska (mokřadní ekosystémy).

Hodnocení sociálně-ekonomických předpokladů participativního managementu

Podle přílohy č. 1 je obsahem druhé etapy řešení projektu:

- Z předchozí etapy - dokončení analýzy mediálního obrazu CHKO v regionálním tisku.
- Vyhodnocení reflexe sociálně-ekonomických podmínek území místní populací (založené na vyhodnocení výsledků rozhovorů, mediální analýzy a dotazníkového šetření).
- Provedení socio-ekonomické analýzy a syntetické vyhodnocení získaných výsledků.

Stav řešení k 30. 9. 2004:

- Analýza mediálního obrazu CHKO v regionálním tisku byla dokončena pro všechna tři modelová území. Území Třeboňska a Křivoklátska se mediálně prezentovala jako oblasti bez extrémních problémů mezi ochranou přírody a ekonomickým rozvojem obcí. Za více než 20 let existence CHKO zřejmě došlo k tomu, že si „oba systémy na sebe zvykly“. Šumava se v tomto ohledu liší. Díky poměrně krátké existenci národního parku, jehož aktivity navíc „překrývají“ aktivity CHKO, nelze o Šumavě říci, že by byla mediálně bezkonfliktní oblastí.
- Dotazníkové šetření, jehož cílem bylo zmapovat názory místní populace jednak na vlastní socioekonomickou situaci, dále pak zachytit jejich vztah k CHKO, proběhlo podle plánu. V září byly dotazníky vybrány, jejich návratnost byla 85%. V současné době se získané údaje zpracovávají.
- Rozhovory s klíčovými osobnostmi se oproti plánu opoždují. Nápad, provést je v létních prázdninových měsících asi nebyl nejšťastnější. Nepočítali jsme s dovolenými. Nicméně k dnešnímu datu je provedeno pět hloubkových rozhovorů. Pro zachycení změn v čase budou pro modelové území Šumavy využity i rozhovory s uživateli území provedené v rámci již dokončených projektů (především dvou z nich: Sustainable development strategy for the Šumava biosphere reserve; Supporting and promoting integrated tourism in Europe's lagging regions).
- Pro interpretaci výsledků analýzy dat oficiálních statistických dat byl zvolen výkladový rámec institucionální ekonomiky. V jeho rámci pak byly určeny priority, s jakými budou analyzovány jednotlivé aspekty regionálního rozvoje (viz příloha č.1). Dalším nezbytným krokem bude provedení operacionalizace obecných termínů a určení zdrojů informací a dat, pomocí kterých by bylo možné empiricky testovat, proč neexistuje rozdíl v socioekonomické úrovni území CHKO ve srovnání se zbytkem regionu.
- V kontextu diskuse o datovém zabezpečení socioekonomické analýzy je možné konstatovat, že se v současné době zpracovávají aktuální údaje o rekreačním využívání území a údaje o vyjíždění za prací a studiem z obcí modelových území.

Organizační záležitosti

Od července tým pracuje na organizačním zabezpečení mezinárodní workshop projektu *IPAM - Toolbox (Integrative protected area management in the Alps-Adriatic Region)* INTERREG IIB CADSES. Ten by se měl uskutečnit ve dnech 12. a 13. října 2004. Součástí programu budou i referáty jednotlivých členů týmu. Workshop se tak stane mezinárodní platformou pro diskusi jednak o koncepci, jednak o dosažených výsledcích projektu.

Některé dosavadní výsledky projektu budou prezentovány na konferenci *Aktuality šumavského výzkumu II* (Srní na Šumavě, 4. až 7. října 2004).

Příloha č. 1. Diskuse ke grantovému projektu „Participativní management chráněných oblastí ...“

Účastníci

J. Těšitel (ÚEK AV ČR)
L. Vokasová (Ministerstvo životního prostředí ČR)
J. Macháček (ÚEK AV ČR)

Průběh

Diskuse byla zaměřena především na přístup ke zpracování komparativní socioekonomické součásti realizovaného projektu. Vyústila ve shodu na takovém pojetí analýzy, v němž se sdružuje původně navrhovaný model vyhodnocení ekonomické základny velkoplošných chráněných území ve smyslu územního systému a jeho parametrů s analytickými prostředky institucionální ekonomie.

Pro účely systémově, "makroekonomicky" založené analýzy se provede výběr charakteristik z již navržených souborů. Kritéria a indikátory budou rozděleny podle stupně významnosti do tří skupin A,B,C, z nichž skupina A bude zahrnovat základní charakteristiky, jež mají pro záměry projektu zásadní význam, skupina B charakteristiky rozšiřující výchozí soustavu a skupina C charakteristiky doplňkové, jejichž hodnoty lze při absenci údajů odhadovat.

Ve skupině A tvoří předběžný výběr :

1. Regionální vybavenost produkčními faktory (práce, kapitál, půda, reziduální faktor), jejich cena, produktivita, mobilita, pružnost substituce a také vývoj nabídky a poptávky po těchto faktorech.
2. Vývoj odvětvové struktury.
  - 2.1. Kompatibilita existující a v dohledné budoucnosti očekávané odvětvové struktury vzhledem k rozsahu, struktuře a povaze zdrojového potenciálu, k faktorové vybavenosti. (Míra zastoupení „regionálně nosných“ odvětví, vázaných na územní dispozice).
  - 2.2. Poměr mezi exportním (basic) a podpůrným (non-basic) sektorem z hlediska celé regionální ekonomiky.
  - 2.3. Diversifikace regionální ekonomické základny.
3. Výkonnost regionální ekonomiky
  - 3.1. Vývoj celkových příjmů obyvatelstva
  - 3.2. Průměrný příjem na 1 obyvatele
  - 3.3. Průměrný příjem na 1 zaměstnanou osobu
4. Účinky regionální politiky (konpenzačního – podpůrného i aktivního typu) ovlivňující vývoj sledovaného územního celku
5. Socioekonomické funkce center osídlení v bezprostředním okolí, ovlivňující vývoj sledovaného územního celku.

Skupina B předběžně zahrnuje:

1. Zastoupení hlavních typů nezaměstnanosti (frikční, technologická, strukturální, sezónní, cyklická nezaměstnanost, nezaměstnanost z nedostatku poptávky, z nedostatečného růstu, nezaměstnanost dobrovolná a nedobrovolná)
2. Vymezování kapacit únosnosti (CC) pokud jde o následující hlediska: přítomnost lidí, objem a intenzita dopravy, poměr zastavěné plochy a užitkové plochy ve stavbách k plošným modulům, četnost a rozsah ekonomických činností
3. Nároky vnějších funkcí na vnitřní a externí zdroje (hledisko „nákladů příležitosti“)
4. Efektivita realizace vnějších (zejména mimoprodukčních) funkcí
5. Zastoupení firemních složek v lokalizovaných firmách (management, financování, výzkum a vývoj, versus specializované provozy atd.)

Do skupiny C předběžně přísluší:

1. Analýza „vstupy – výstupy“ (převedená na finanční základ nebo vyjádřena naturálně).
2. Dotace, využívání přerozdělovaných státních prostředků (jednotlivé účely, vývoj objemu dotací, efektivita dotací)
3. Ekonomické souvislosti aplikace vyhodnocovacích systémů EIA, SEA na projektu a koncepcí týkající se sledovaného regionu
4. Mezuregionální mobilita produkčních faktorů ovlivňující vývoj sledovaného územního celku

Využití přístupů institucionální ekonomie, opírajících se o kvalitativní analýzu, o předpoklad značné otevřenosti systému, upouštějících od přesnějšího vymezení cílových stavů a zaměřujících pozornost na hodnotové srovnávání na technologické inovace, na změny ve vzorcích spotřeby, na interakce subjektů s institucionálním prostředím, na posuzování motivů, pokud jde o chování ekonomických subjektů i na proces učení na úrovni těchto subjektů, bude vyžadovat následující kroky:

- a) Identifikace problémů, ovlivňujících ekonomický vývoj ve zkoumaném území, posouzení jejich významnosti pro daný územní celek.
- b) Identifikace hlavních ekonomických a sociálních aktérů, charakteristika jejich specifických postupů, v závislosti na motivaci a hodnotových preferencích
- c) Vyjádření hodnot, ovlivňujících převládající praktiky na straně aktérů, posouzení výskytu rutinního chování a reakcí.
- d) Určení diferenciacních faktorů, projevujících se v oblasti hodnot, motivace a rozvojových záměrů.
- e) Zhodnocení možností provádět „gradualistické intervence“, určení sektorů, v nichž je možné tyto intervence uskutečňovat.
- f) Vyjádření ekonomického růstu a rozvoje, v závislosti na chování (motivaci, učení) aktérů.

10.9.2004 J. Macháček